

संस्कृत, २. ८०- द्विभाग

राजप्रशस्तिः ।

कलिकातागवर्षनेष्टसंस्कृतपाठशालाध्यापकचरेण

श्रीतारानाथतर्कवाचस्पतिभट्टाचार्येण

विरचिता ।

वि, ए, उपाधिधारिणा

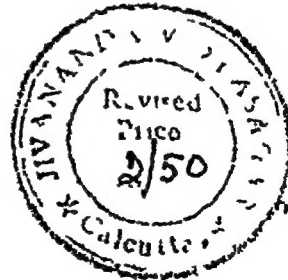
श्रीजीवानन्दविद्यासागरभट्टाचार्येण प्रकाशिता ।

॥ तृतीयसंस्करणम् ॥

कलिकातानगरे

सरस्वतीयन्त्रे छपिता ।

व. १८७६ ।

**पण्डित-कुलतिलक-पूज्यपाद-श्रीमत-तर्कवाचस्पति-
पाद-प्रणीत-प्रकाशित-पुस्तकान्येतानि ॥**

१ आशुबोधव्याकरणम्	१।०	२६ वाचस्पत्यम्	
२ भातारूपादर्शः	२	(संस्कृत वृहदभिधानम्)	१००
३ शब्दसोममहानिधिः (संस्कृत अभिधान)	१०	२७ कादम्बरी सटीक	३
		२८ राजप्रशस्ति	=
४ सितान्तकौस्तुभदीप्तरत्नाटीकासहिता	११	२९ अनुमानचिन्तामणि तथा	
५ सिद्धान्तविन्दुसार (वेदान्त)	॥०	अनुमानटीधिति	४
६ तुलादानादिपद्धति (वङ्गाक्षरैः)	४	३० सर्वदर्शनसंग्रह	१
७ गयाश्राद्धादिपद्धति	१	३१ भामिनीविलास सटीक	१
८ गव्दार्थ रत्न	॥१०	३२ हितोपदेश सटीक	॥०
९ वाक्यमञ्जरी (वङ्गाक्षरैः)	१०	३३ भाषापरिच्छेदसंज्ञावलीसहित	१
१० अन्दोमञ्जरी तथा उत्तरत्नाकर सटीक	२४	वज्रविषाहवाद	१०
	॥ =	३५ टण्डुलमारचरित सटीक	१॥०
११ वेणीसंहारनाटक सटीक	१	३६ परिभाषेतु शेखर	॥१०
१२ सुद्धाराक्षस नाटक सटीक	१॥०	३७ कविकल्पद्रुम (गोपदेवकृत)	॥०
१३ रत्नावली	॥१०	३८ चक्रदत्त (वेदिक)	१॥०
१४ मालविकाग्निमित्र सटीक	१॥०	३९ उषादिस्तव सटीक	०
१५ धनञ्जय विजय सटीक	१०	४० मेदिनीकोष	१
१६ मञ्जरीरचरित	१॥०	४१ पञ्चतन्त्रम्	
१७ साङ्ख्यतत्त्वज्ञौस्तुभ सटीक	२	(श्रीविष्णुशर्मणा सङ्कलितम्	२॥०
१८ वैयाकरणभूषणसार	॥१०	४२ विद्वन्मोदतरङ्गिणी (चम्पू ताव्य)	॥०
१९ लीलावती	॥१०	४३ साधवचस्प	१ =
२० बीजगणित	१	४४ तर्कसंग्रह	
२१ शिशुपालवध सटीक (माघ)	४	(इन्द्राजी अनुवाद संहित)	॥०
२२ किरातार्जुनीय (भारवि)	२॥०	४५ प्रसन्नराघव नाटक	
२३ कुमारसम्भव पूर्वखण्ड सटीक	॥१०	(श्रीजयदेवविरचित	१
२४ कुमारसम्भव उत्तरखण्ड	॥०	४६ विवेकचूडामणि (श्रीमत्-	
२५ अटकम् पाणिनीयम्	॥१०	शङ्कराचार्यविरचित)	१ =

राजप्रशस्तिः ।

— ० —

स्वस्ति श्रीमन्महाराजाधिराजेषु निवेदनम् ।
तारानाथद्विजस्येदमाशीराशिपुरःसरम् ।
मला कमलालयालये लसतात्तेऽचपला निरन्तरम् ।
दने वचनाधिपालिका समरे तेऽग्रसरास्तु कालिका ॥
वत्तसद्गनि तवास्तु सन्तत वासुदेवपदवाच्यधाम तत् ।
न सर्वमिदमाततं ततं पालितं तदनु सद्गतं क्रमात् ॥
गिगमार्गनिहितेन चेतसा विश्वरूपमनघं विभावय ।
न लब्धपुरुषार्थमार्थकं सार्थकं जननमस्तु भूप । ते ॥

सवीजा हृदवृत्तिः क्रममनुगता बीजरक्षिता
परे तत्त्वे सस्यग् लयमुपगता जन्मशमनी ।
त्रयाणां तापानामतिशयसमूलक्षयकरी
प्रगाढं ते भूयात् प्रकृतिपुरुषव्यक्तिजननी ॥
संप्रज्ञातसमाधिधूतनिरये चिन्ते क्रमादुन्नताऽ
संप्रज्ञातसमाधिना नरपते ! भूयात् विवेकीदयः ।
अत्यन्तः पुरुषार्थलाभ इह ते भूयाच्च भूमीपते !
येनाश्रान्तभवेन तेन न भवे भूयात् पुनः सम्भव ॥

चित्तप्रसादनकरी परिकर्मरूपा
ज्योतिषती मधुमती च तथा विशोका ।
आनन्दया च सद्दिता सततं चकास्तु
भूपालवर्य ! सततं तव चित्तवृत्ति ॥

मैत्री साधुषु दुःखितेषु करुणोपेक्षा च पापात्मसु
 वृत्तिः सा हृदयस्य भूष । मुदिता सौख्यान्वितेष्वसु ते ।
 एतासां परिशुद्धभाववशतः स्वैर्यान्वितं मानसम्
 सर्वानर्थनिवर्हणाय नृप । ते शान्तिं परामृच्छतु ॥

योगोक्तलक्षणयमादिभिरष्टसंख्यै
 योगानुशीलनननुक्षणमातनु त्वम् ।
 तुष्टौः सदा नवविधा नृपते । लभस्व
 लस्यन्तु योगजनितास्तव सिद्धयोऽष्टौ ॥
 क्लेशजन्मपरिहीण ईश्वरो
 वासनारहित एष भूपते । ।

कर्मपाकपरिसुक्त आदिम—

अतसि प्रणिहितं सदासु ते ॥

सारूप्यं विषयेषु सत्तातमनुस्यूत विद्यायान्तरम्
 योगं वृत्तिनिरोधलक्षणमथो चित्तस्य भूपाप्नुहि ।
 येन स्यात् परनिर्वृति न च पुनर्जन्मादिकं भूपते ।
 जायेतापि भवार्णवे न च गति संसारमूलक्षयात् ॥
 शान्तो दान्तेन्द्रिय सन्नुपरतिसहितो दुःखसौख्ये सहिष्णु
 विश्वासी शास्त्रवाक्ये गुरुवचसि तथा, श्रद्धया स युतश्च ।
 आत्मन्येवात्मवीजानियतनिरतिभृत् सर्वयोगाङ्गयुक्तो
 भूया भूपात्त । भूयो भवभवनसमुच्छेदबोधोदयार्थम् ॥
 आपाततो ज्ञातयेद्वेदाङ्गैः पकल्मषः ।
 नित्यनैमित्तिकप्रायश्चित्तोपास्तिपरोऽसि यत् ॥
 नित्यानित्यविवेजिता तव सदा मोक्षे च तीव्रस्पृहा
 वैराग्य विषये त्वास्ति सततं शान्त्यादिषट्कं तथा ।

तेन ब्रह्मविचारणे नरपते । मन्येऽधिकारौ भवान्
तस्मात् सद्गुरुसेवनेन सतत तत्रैव यत्नं क्रियाः ॥ युग्मम्
वेदार्थानुभवेन यज्ञविधिना दानैस्तपश्चर्यया
प्रायेश्चित्तविधानतो विविदिषा जातेति मन्ये तव ।
यस्या ब्रह्मविचारणाय यतसे वित्तादिसुक्तौषण ।

भूयात् ते नृप । वेदवाक्यजनिता ब्रह्मात्मसाक्षात्कृतिः ॥

यया शक्त्या सम्यक् प्रसूतमपि चैतन्यममलम्

गुहास्थं सद्गुणं तिमिरनिकरेणाहतमिव ।

जहि त्वं विचैपाह्वयपरमशक्त्या पुनरमुम्

ततस्ते चैतन्यं हृदयसदने संस्फुरतु तत् ॥

दोषानशेषानपचाय सम्यग्बोधेन जीवन्नपि सुक्त एव ।

प्रारब्धकर्म्मक्षयतः परस्तादिदेहकैवल्यमवाप्नुहि त्वम् ॥

पार्थिवबोधेन निवृत्तमिथ्या—ज्ञानस्य दोषादिविवर्जितस्य ।

जन्मनस्ते क्रमशोऽप्रवृत्तेरात्यन्तिकी दुःखनिवृत्तिरास्ताम् ॥

गान्ते खान्ते निशान्ते तव वसतुतरां सर्वलीकैकसाक्षी

भूयोभूयोऽभिभूया रिपुकुलनिवहं सर्वधामैकधामन् । ।

प्रत्यूहव्यूहराशिस्तव विलयमितो युद्धयात्रासु भूयात्

भूपे भूपेऽनुरूपे भवतु च नितरां तेऽनुकम्पा सदैव ॥

सर्वप्रत्ययसङ्गता निगदिता सत्साधनैरन्विता

लिङ्गालिङ्गयुता विभक्तिवचनैर्नित्यं समुद्भासिनी ।

स्योटात्मा प्रकृतिस्त्वदीयहृदये नित्यं जरौजृम्भयतान्

नित्या ब्रह्ममयी विवर्त्तजगतामर्थात्मनामाश्रयः ॥

प्रजा प्रजापाल । पितेव पाया घोरादपायात् जगदेकमान्य । ।

समस्तविज्ञानविवर्द्धनार्थं लोकानशेषानिहं शिष्य त्वम् ॥

धर्मेषु चित्तं रमतां निरन्तरं कुकर्म्मवृत्तेश्च निवर्त्ततां तव ।
 प्रजासु कल्याणकरी हृदन्तरे वृत्तिस्त्वदीया सततं विराजताम् ॥
 माधुर्यादिगुणैर्जुषां सुवचसां रीत्यादिसंशोभिनम्
 सर्वालङ्कृतिशालिनां कलयसे सम्यक् रसास्वादनाम् ।
 सत्काव्यार्थविभावनैकनिपुणः प्राज्ञोऽसि तेनास्मग्रहम्
 कौर्त्तिस्यूतगुणादिवर्णनविधौ जातस्तवोत्कण्ठितः ॥

यावद्यस्य मृतिर्विधावति परं तावद्धि तेनोद्यते
 निःसीमे भवतोगुणार्णवइह ग्रान्तं कथं प्राप्नुयाम् ।
 यावन्तस्व गुणा मम श्रुतिगतास्तावन्त एवोदिताः
 क्षन्तव्यं क्षितिपाल ! चापलमिदं सोढुः क्षमैवोचिता ॥
 अहो विधातुः करुणा प्रजासु ययाचराणीह समुत्सर्जं ।
 येभ्योऽचरेभ्यो हृदयस्य भावः प्रकाशनेऽन्यस्य विबोधनार्थम् ॥

भाव स्वात्मगुहाशयं न परथा वेद्यं परैर्व्यञ्जयन्
 वर्णस्त्रोममहानिधिर्विधिक्षतो लोकोपकाराय यत् ।
 तेनैव वप्रवहारिणीवयमहो वर्णेषु सर्वे वशा
 वर्णाद्यस्त्वमतश्च वर्णतुलया राजन् । पुरोवर्ण्यसे ॥
 वर्ण्यन्ते विषया यैस्ते लोके वर्णा इतीरिताः ।
 ज्ञातेषु तेषु वर्णेषु सार्वज्जगत् लब्धवर्णता ॥

आरात्यकं दुःखमितीह लोके विष्णुर्यथाकारपदाभिधेयः ।
 नाशाय दुःखग्रहणान्त्यैव राजं स्वमाकारपदेन वाच्यः ।
 कं सुखं हि कुरुते प्रजापतिस्तेन तस्य विदिता ककारता ।
 सर्वलोकसुखकारता यत स्वय्यतस्तव ककारता मता ॥
 अतोऽसि वर्णादिरनाद्यवर्णा वर्गोत्तमश्चादिमवर्गरूपः ।
 ततोऽहं लोके मनुजेन्द्र ! चित्रं सर्वं विरोधास्त्वयि नाशमाप्ता ॥

प्रणूयसे येन समस्तलोकैस्तेनैव लोके प्रणवोऽसि राजन् ।

धर्मार्थकामत्रयतत्परत्वात् त्रयीव मूर्तिर्भवतश्चकास्ति ॥

शासनात् सर्वलोकानां शास्त्ररूपोऽसि भूपते ! ।

सर्वस्थितेर्धर्माणाञ्च धर्म इत्यभिधीयसे ॥

सर्वलोके राजमानः प्रकृतीश्चापि रक्षयन् ।

संगतार्थं राजशब्दं विभ्रत् लोकेषु विश्रुतः ॥

यशःस्तोमे सोमे तव समुदिते भूभिवलये

तमोद्वन्द स्थान क्वचिदपि यदा नाप नृपते । ।

तदा भ्रामभ्राम विधति कृतलक्ष्यं गतमद्

स्तमोरूपेणैव स्थितमिति मुधा ज्योतिषकथा ॥

सत्कीर्तिपूत्तिनिवहेन धरातले ते

वर्णान्तरापहरणात् धवलीकृतेऽस्मिन् ।

वर्णेषु भेदरहिता इह सर्वलोकाः

चित्रं त्वदीयविषये नृप । वर्णभेदः ॥

त्वदीयकीर्त्या सितया नृपाल । सर्वेषु वणेषु निवारिषु ।

चित्रं त्वदीये विषये समन्तात् सर्वेऽपि लोकाः किल लब्धवर्णाः ।

कुन्देन्दुसुन्दररुचा तव कीर्तिपूत्या

ध्वस्तं गुहास्थमपि यत् तम एतदेत्य ।

वयोमापि तद्भववशात् किल कीर्तिबन्धुम्

चन्द्रं समान्वितमदो न विधौ कलङ्कः ॥

भूमण्डलादपहृता यत्तु खेन्दुना या

तस्यापकारकरणाय कृतोद्यमा ते ।

तद्बन्धुचन्द्रमनवं ग्रसतीव रोषात्

राहुच्छलेन किल भूप ! तमस्तुतिः सा ॥

विश्वरूपपरिचिन्तयानिशं विश्वरूपधरतामुपेयिवान् ।

योहि यत्र मन आददे चिरं तेन तस्य किल रूपमाप्यते ॥

विश्वात्मकोऽपि यतसे कमलोदयार्थम्

लोकेषु धर्मजननात् तमसो निरासात् ।

तेजःसहस्रनिलयो जगतां पतिश्च

भास्वांश्च नो खरकरः प्रथितः पृथिव्याम् ॥

कलयन् सकलं कलां सदा रचयन् क्षौमुदमुद्विजृम्भणम् ।

द्विजराजोऽसि कलङ्कभागितां न च दोषाकरताश्च नाश्रितः ॥

भूमिनन्दनतां विस्त्रत् रक्ताङ्गत्वं च धारयन् ।

मङ्गलोऽपि महीपाल ! वक्रत्वं न समाश्रितः ॥

द्विजवरगणराजं नन्दयन् सौम्यमूर्तिः

प्रथितबुधसमाख्यो रोहिणीनन्दनश्च ।

नरपतितिलकस्त्वं राजपुत्रत्वमाप्तः

खरतरकरयोगं नाश्रितस्त्वं कदाचित् ॥

गिरां पतिर्जिष्णुमतः कचान्वितस्तारापतिश्चित्रशिखण्डिभूषितः

गुरुर्नियन्तायमवृत्तिश्चिन्तनात् परं न चावकिमतप्रवर्तकः ॥

कविश्च काव्यप्रणयात् सदा त्वं नीत्यादिशास्त्रेषु च पारदृष्ट्वा ।

सदोदयस्ते भुवि तीर्णतेजः सम्पर्कता नास्ति मनाक् कदाचित् ॥

प्राणिहिसामयेनेव पङ्कजां मन्दं चरन् भुवि ।

शनैश्चरोऽसि मितस्य नन्दनात् क्रूरता न ते ॥

छायया भूमिमाश्रित्य चन्द्रार्कौ तेजसा ग्रथन् ।

राहुत्वं प्राप्तवान् राजन् न चाशुत्वमवामवान् ॥

पैरिब्यूहविनाशनाथ जगतामुत्पातकेतुर्भवान्

क्षान्तौ खिचरणास्त्वदीयवशगास्तेनासि पातो मतः !

चित्वास्तु शतशः शिखाः समुदिता बुद्धेश्च वीर्यस्य च
 जाने नासुरयोनिरदभुतमिदं लोकेषु तत् विश्रुतम् ॥
 विघ्नानां वारणास्त्रोके गणराजत्वमागतः ।
 तव नो रामवैरित्वं दानेन वारणास्यता ।
 भवान् शक्तिधरः साक्षात् सेनानीत्वमुपागतः ।
 सुकुमारो महीपाल । न च प्राप्तः कुमारताम् ॥
 विभूतिभूषितो भूप । तारानाथकृतेक्षणः ।
 गामाश्रित्य शिवो भूत्वा न प्राप्तः कामवैरिताम् ॥
 विद्वन्मानसहंसवासनिरतो वाण्या च कण्ठे श्रितो
 हस्ते साक्षकमण्डलुर्नरपते । सूत्रं च विस्त्रत् गले ।
 वेदानध्ययनादिभिर्बहुलयन्तु चैश्वर्यं भूमिमुखैः
 त्वं ब्रह्मत्वमुपागतोऽपि रजसा नाक्रान्त इत्यदभुतम् ॥
 नित्यं सत्त्वसमाश्रितो द्विजगतिर्लक्ष्मीपतिर्भूपते ।
 देवानां हितकृत्सतां गतिरहो वैकुण्ठधामाश्रित ।
 गोलोकैकविभूषणं च शरणं भक्तस्य कामप्रसू—
 विष्णुस्त्वं बलिदासतां न च गतो जानेऽतिचित्रं महत् ॥
 धर्मेण राजसे यस्मात् ततस्ते धर्मराजता ।
 प्रजासु दण्डधरता सम्मता न तु कालता ॥
 श्रीदः पुण्यजनेश्वरश्च नृपते । भूतेशबन्धुस्तथा
 जातोऽपि प्रथितः कुबेरपदभाक् नैवास्मिन् चित्रं हितत् ।
 पाशाब्जो नृप । वाहिनीपतिरथो पञ्चाहिगीशोऽपि यत्
 तच्चित्रं न च वारुणौरधिगतो नो वा जडेशोभवान् ॥
 जाने शुद्धमतङ्गजाधिपतितां जीवे च ते गौरवम्
 स्वर्गवासिसलोकतां नरपते । लोकाधिपत्यं तथा ।

शास्त्रेषु प्रथितं सहस्रनयनत्वञ्चेति सूक्ष्मेक्षणात्
 पौरस्थेषु समादरो न च तवेत्येतद्विचित्रं महत् ॥
 मित्रोदयाय यतसे सततं पुरस्तात्
 तत्रस्थलोकनिवहंस्त्वयि रागयुक्तान् ।
 सुकान्त्यदेशनिकरेषु वसुप्रदोऽभूः
 पौरस्थवासिषु कथं न वसुप्रसारः ॥
 गिरीशमेवनान् मृद्नां वर्त्मत्रयविभूषणात् ।
 गङ्गाखमाश्रितोभूषः । निम्नगतं न चाश्रितः ॥
 रामकृष्णसेवनेन गङ्गासङ्गमनेन च ।
 मितप्रियत्वात् वसुनाभावेऽपि तव शुद्धता ॥
 सुशचिर्न तु सर्वभक्षको द्विजराजो न कलङ्कभूषितः ।
 धनदोऽपि कुवेरतां त्यजन् कमलेशोऽपि न वा जनार्दनः ॥
 कुशासनरतोऽपि त्वं कुशासनविवर्जितः ।
 दानवारिस्तेवकोऽपि दानवारिविवर्जकः ॥
 कलयसि कलिमलनाशं भजसि च जगदावामम् ।
 चलयसि विनततासं रचयसि नृप । सुरवासम् ॥
 नानातीर्थसमाश्रयोद्विजकुलेनाराधितोभूयसा
 शश्वत् सौरभशालिनां सुमनससुक्तासहेतुस्तथा ।
 गन्धैरोऽतिदुरासदोऽहितजुषां पद्मे कभूमिर्भवान्
 मन्थे कोऽपि जलाशयोऽसि महतां तापस्य संशान्तये ॥
 शङ्खचक्रपरिचिह्नितः वारे पादयोर्व्वजमुख्यादिलाब्धितः ।
 मालया वनजया च शोभितो वैष्णवाङ्गसखिलं त्वमाश्रितः ॥
 सर्वेषां तापनाशाय दक्षिणी मलयाचलः ।
 कथं न मयि दाक्षिण्यं कुर्यादाशंसनं मम ॥

त्वं दानवारिपरिपेवणमात्रकर्मा
 नित्यादिकर्मसु तथा कृतदानधर्मा ।
 लोकादिरक्षणविधौ कृतधर्मवर्मा
 दानादिनाश्रितजने कृतदेवशर्मा ॥
 उज्जृम्भते हि सरसां कमलोदयार्थम्
 भास्वान् दिवेति विदितं नृप । लोकमध्ये ।
 त्वं सर्वदा तु जगतां किल सर्वदाना
 तुज्जम्भसे नरपते । कमलोदयार्थम् ॥
 उदयेनैव सविता जगद्धर्मप्रवर्त्तकः ।
 अर्द्धोदयेऽसि नृपते । सर्वधर्मप्रवर्त्तकः ॥
 शश्वत् श्रुतोऽसि मनसा परिशीलितोऽसि
 ध्यानेन मुद्रितदृशा च विलोकितोऽसि ॥
 तस्मात्तु ते परिचयो मयि वर्त्ततेऽद्य
 त्वय्येव मे परिचयाय ममैष यत्नः ।
 तव गुणनिकरान्तं नैव गन्तुं समर्था
 वयमिति विरताः स्म आन्तियोगाच्च राजन् । ।
 कलयसि गुणलेशं दोषजालं जह्वासि
 गुणिगणगुणलेशादाश्रुतोषो भवान् यत् ।
 गुणानामाधारे गुणिजनगुणग्राहकवरे
 दयासारे पारिवचन मनुवर्णैकनिलये
 ममैषा विज्ञप्तिर्नयनपदवीमेत्य सहसा
 सदा सानन्दं तं विरचयतु नित्यं रमयतु ॥
 प्रशक्तिपत्रिका यत्नात् श्रीतारानाथशर्मणा ।
 द्विजेन रचिता तुष्टौ नृपस्यास्तु चिरं शिवम् ॥